

ש"ס של בית זמני ז"ל

טאת ש"י עגגגון הוטבורג לגבי ה"א.

למען אחי ורעי, מוקירי ספרים ומכבדיהם,
אכתב לזכרון בספר מאמר על הש"ס שבא
לי בירושה מעובון אבי זקני, וזרונו לברכה.

ארון ספרים, צהבהב ונאה, היה עומד בכיתו של זקני ז"ל.
בשורה התחתונה היו מונחים תנ"ך ופירושיהם; למעלה מהם
סידורי תפלה ושאר תשמישי הנפש; למעלה מהם ספרי מוסר וספרי
דינים; למעלה מהם ש"ס. כדונרי זהב הללו שמבחיקים מתוך
ארנקי, כן היה זהב שמות המסכתות מבחיק מעורו של הש"ס:
ש"ס עם כל המפרשים וכיו ברפוס המשוכה של הרב וכיו מריה
אברהם יצחק מענקיש בלעמברג.

ארון זה הריהו אחד מזכרונות ילדותי הראשונים. כשהייתי
תינוק וחל על ארבע, הושיבוני על גבי הקרקע, פעם אחת הגעתי
לארון, פתחתי את דלתותיו והתחלתי ממשמש שם. עד שאני
עושה כן ישבתי משתומם ותוהה, שאותה שורה, שראייתה תחילה
כמין גוש אחד, מתחלקת חלקים חלקים. ולא נתקרה דעתי, עד
שהוצאתי ספר אחר ספר, עד שבאו אנשי הבית ונמלוני משם.
מכאן ואילך היה לבי נמשך לשם, "וכל הפצים לא ישוו בה".
אף בו הייתי מודד שיעור קומתי, ומעשה והגיעה ידי לשורה העליונה,
מקום שהגמרות עומדות, נתמלא לבי שמחה וקראתי: באו וראו
בחור גמרא אני.

איני יודע מתוך איות ש"ס היה זקני ז"ל לומר קודם שבא
ש"ס זה לידו. מיום שעמדתי על דעתי זוכר אני ש"ס זה בארון זה.
הש"ס נדפס על נייר נאה וחזק והאותיות כהלכתן, ושוליו
רחבים ומבחיקים בזיום. כעצם השמים למהר". אמרו: כשנתלגלה
הגמרא הראשונה של ש"ס זה לנלילות שלנו, נתחבבה על זקני
עד לאחת, וכשנסע ליריד להביא משם פרקמטיא, שכל את דרכו
ובא ללמברג ונכנס לבית הדפוס, ראה את המדפיס' בכבודו
ובעצמו עומד ומניה, הזמין אצלו עשרה שס"ן. באותה שעה צבר

לו המדפיס אותיות ועשה לו כמין חותם. וכשהיה זקני ז"ל בורר חטים למצת שמורה, היה כורך תבל על פי השק ומניח חותמו עליו.

ומה עשה זקני ז"ל בשאר כל השטיין? אין לך בית מדרש חשוב בעירנו שלא היה שם ש"ס מענקיש, ואין לך בית מדרש חשוב בעירנו שלא היה שם מקום חשוב לזקני ז"ל בזכות ש"ס שנתן להם. והלא קבע מקום לתפלתו בבית מדרשו של הרב? אלא פעמים שעבר על מקום קדוש ושמע קול הש"ץ אומר קדושה וברכו וזכנס. ולכל מקום שבא — בא וישב על מקומו, כי שם ביתו.

שבוע שהיתה גמרא באה מן הדואר היה זקני שוחט בהמה לשבת, הימנה היה נוטל בשר לשבת, והשאר היה מחלק לתלמידי החכמים עניים, ואת העורות היה נותן לעכרם.

חמש שנים נמשכה הדפסת הש"ס, ובשנה הששית בא קושר ספרים והעוזר אשר אתו, וישבו בבית זקני ז"ל. על שלחנו אכלו מאחד בשבת עד ערב שבת. וכשהיו פורשים לבתיהם היה נותן להם מעה כסף, כדי שיכנסו למרחץ לכבוד שבת. באמת לא היו משלמים לבלן יותר משני צ"ל לגלגלת. מוסיף עליהם האסטניס שלוקח ממאמא של זרדים לעצמו. ומה ראה זקני ליתן להם מעה כסף? לפי שממבע של נחשת במלכות הזאת נקרא קרייצר, שהוא לשון שתי וערב, והחמיר זקני על עצמו שלא להשתמש לצרכי קדושה במעות שיש הזכרת שם עבודה זרה עליהן, וזקנתי עליה השלום היתה נותנת להם חלה לשבת ועונה של חטי תירס. ופעמים שהיתה כורכת להם כתנת ותחתונים.

ובכל טעה ושעה שהיה זקני ז"ל פגוי מעסקיו היה עומד עליהם ורואה בקפול הגליונות ובקשור הספרים ובצפוי המבלאות עור זהב. וקיים בה עז ותדר לבושה. אף הוא אסף ש"ורי הגליונות שחתכם הכורך ומהם עשה פנקס למעשר.

את שמו לא רשם זקני ז"ל על הגמרות. ספרים הרבה מצאתי בארון וכתוב בהם "יעזור ויושיע ויגן לכל החותם בוי, ואחר כתוב שמו ושם אביו ותניכתו, פלוני בן פלוני הכהן; או "להי הארץ ומלואה", ואחר כתוב שמו ושם אביו ותניכתו, פלוני בן פלוני הכהן. אבל על ש"ס זה לא חתם כלל. כל שכן שלא עשה קמט בדפים ולא הניח עליהם חפץ. לא בוקנתי עליה השלום, שהיתה מניחה כלי עיניה ושוברין של מעות ארץ ישראל בסידורה. ומעשה וגשברו כלי עיניה, אמר לה זקני: לא נשברו כלי עיניך, אלא

משוח שהנחת אותם בספר. ומעשה בנבאי שמעל ולעזו עליו כל המדינה, אמר לה זקני: מסתמא משלך לקת, שלא נוהרת להניח השוברין בסידורך.

וכיון שננטרה כריכת הש"ס העמידו זקני בארון ובירך עליו ברכת שהחיינו, [כלי שם ומלכות]. אותו היום סיים את הש"ס בפעם השמינית וקיים „והגית בו“ ותיכף להדרן פתח ב„ברכות“. וכל מי שהיה באותו מעמד היה מברך אותו שיזכה לקיים „ודברת בס“. כמדומני, שלא נתקיימו ברכותיהם, מפני שהיה לומד אלפס הרבה.

בשבתות ובימים טובים, וכן בחנוכה ובראשי חרשים, שמפה פרושה על השלחן, היה זקני ז"ל מוציא מסכת מן הארון ושונה. ובשעה שהיה מוציא נמרא מן הארון היה ריח טוב גורף מסוף הבית 'עד סופו, לפי שקופסת הבשמים האתה מונחת בארון. אף על פי שהיה לי לזקני ז"ל ארון מיוחד לכלי כסף, שבו היו עומדים מנורות לשבת ולימים טובים, כוסות לקידוש ולהברלה, ציץ וכלי קודש, תיבות לטביקי ושאר כלי חול — אבל קופסת הבשמים היתה מונחת בארון הספרים, משל לאוחבו של מלך שהזמין את המלך לביתו, לא נותן את הבשמים אצל המלך?

אם היה שבת או יום טוב, היה זקני מחלק פירות ומיני מתיקה קודם הלימוד, ויחול היה נותן לנו מעות. מוסיף עליהם בימי החנוכה שיש בהם מעות של חנוכה. לא היו ימים טובים לנו בני בניו, כבימים שהיה זקנינו לומד מתוך הש"ס הגדול. אפילו היינו מהפכים את הבית ואת כליו לא היה גוער בנו. אף על פי שכהן היה, וכהנים קפדנים הם, כל זמן שנמרא פתחה לא יראה כעסי בפניה.

כשהשיא זקני ז"ל את אמי עליה השלום לאבי זצ"ל הבטיח ליתן לו את הש"ס. והואיל ואבי היה דר בבית חמי תחלה, לא הוציא את הש"ס מן הבית. ואף לאחר שקבע לי אבי ז"ל מדור לעצמו, היו הספרים מונחים בבית זקני. אומר היה זקני ז"ל: אומר היה אבי ז"ל, כשם שקשה מלטול לאדם, כך קשה המלטול לספרים, בשעת פטירתו אמר לבניו: הותרו שלא תוציאו את ספרי מבית אחיכם שאני דר בו. וכשהיו צריכים לספר דיו באים לשם. כדרכם בחייו, דרכם במותו. אמרו: מי שלא ראה האחים יושבים וספריהם בידיהם לא ראה פירוש גאה של „מה טוב וכי שבת אחים גם יחד“. לפיכך היינו אני ואבי זצ"ל באים

בכל יום תמיד לבית זקני ז"ל ללמוד שם, והיינו מקיימים בעצמנו
הזה גולה למקום תורה".

ואם היה אדם מישראל בא לשאול הימנו מסכת —, להשאל
אינו יכול שידים ממשטשות, ושלא להשאל אינו יכול משום
מונע ברי, מה עשה? היה קונה מסכת מן המוכר ספרים ומשאלה,
זקיים, וצדקתו עומדת לעד". אף הוא קנה לו ש"ס קטן, שבו
היה קורא על מטכבו וממנו היה נוטל עמו בתרמילו בנסעו
למסעיו צידה לדרך.

בזמן שאבי או זקני בבית הייתי יושב ושונה, ובזמן שאבי
זקני בחנות הייתי מלמד ידי מעשה הכתב באותיות הנמרא.
פעמים שהייתי מעתיק את מסגרת השער או את המסגרת שמקיפה
את התיבה הראשונה של הנמרא, ומהם עשיתי לי "מזרח". בימים
ההם, אם היה אדם אומר לי שיש ציורים נאים מאלה לא הייתי מאמין.
אבל לאמתו של דבר, לא נמצא אדם שיעלה על דעתו דבר כזה.

גם קונטרס "אומר השכחה" מתוכר היה לש"ס של זקני.
קונטרס זה לא היה מצוי בידי שום אדם שבעיר, ואני הייתי
יושב וקורא בו, עד שהיו הרברים משוגגים בפי. סוד מבחיל זה
של "אותו האיש" ששנה ופרש וכי היה מושך את לבי, ומעשה
ולמדתי לפני הרב וקראתי לפניו על פה מה שהסר מן הספר
וקלסני, ומכאן ואילך, כשהיינו מגיעים למקום כזה, היה הוא ז"ל
מרבו לי ואני קורא לפניו על פה.

איני זוכר אם היה זקני ז"ל מנשק את ספריו, או שקיים בהם
והצנע לכת".

כלים הרבה הגיח אחריו זקני ז"ל, כלי כסף וכלי נחשת, כרים
וכסתות, בגדים נאים ודירה נאה, ולא נתקיימו ביד בניו כמעט
כלום, כי בא האויב ושללם. אבל ש"ס זה קיים ועומד, ועדיין
אני לומד בו, ופעמים, שאני כותב ספורי מעשיות להלהיב
לבוותיהם של ישראל לעבודתו ית', אני מוציא נמרא מן הארון
וקורא בה ומתדבק בחכמינו וזכרונם לברכה ובדבריהם הקדושים.
הנה כי כן, דבר שעמלים בו ושומרין אותו לשמו יש לו קיום לעולם.

זאת ראיתי וכתבתי להעלות זכירה לזקני, וזכרון לברכה, ונתתי
אותו למשמרת בספר היוכל לכבוד הרב החכם ר' דוד סימנסן,
שיבדל לחיים ארוכים.

הומבורג לנבי ה"א, ה' שבט תרפ"ג.